

МБДОУ «Боронукский детский сад» Сибэккичээн»

Верхоянского района РС(Я)

**«Баай Барыылаах Байанай»
улахан уонна бэлэмнэнии болох оболоругар
дьарык**

Бэлэмнээтэ: _____/Горохова Х.Х./

с. Боронук

«Баай Барыылаах Байанай»

Сыала: - Байанай ыйын туһунан билиилэрин ханатыы – чинэтии, өбүгэ үтүө үгэһигэр убаастабылы, айылҕаҕа харыстабыллаах сыһыаны иитии, булчукка убаастабылы инэри.

- Байанай ыйыгар анаан саха кинитин төрүт дьарыга булт туһунан оҕолор билиилэрин чинэтии, өбүгэлэр үгэстэрин, булт сиэрин – туомун салгыы билиһиннэри.
- Айылҕаҕа таптала, харыстабыллаах сыһыаны инэри. Оҕо айар дьоһурун сайыннарыы (уус – уран тылга)

Туттуллар тэрил: проектор, музыкальнай центр, күндү түүлэх тириилэрэ; презентация “Дьиикэй кыыллар”.

Барыыта:

Сахалыы танастаах оҕолор киирэн олбохторго ололор.

Иитээччи:

- Үтүө күнүнэн, күндү оҕолор!. Бүгүн оҕолоор, биһиги Сэтинньи ый – Байанай ыйа диэн ааттанарын туһунан кэпсэтиэхпит.
- Тоҕо Байанай ыйа дииллэрин билиэхпит.
- «Байанай» диэн кимий?
Байанай диэн - ойуур иччитэ, булт танарата. Байанай киһилии майгылаах, үөрүннэн, бэриннэн, оҕо курдук оонньуулаах- омуннаах, ону тэнэ хомойумтуо, өһүргэс. Кини ойуур кыылларын, көтөрдөрүн харыстыыр. Ойуурга куһаҕан санаалаах, кыыллары барытын харыстаабакка өлөрө сылдьар булчут кэллэҕинэ кыыллары, көтөрдөрү ыраах куоттаран, күрэтэн кэбиһэр эбит. Ол иһин ойуур кыылларын-көтөрдөрүн биһиги Байанай оҕолоро диэн ааттыбыт.
- Онтон «Булчут» диэн кимий?
Булчут диэн булугас талыгас, мындыр өйдөөх, кыанар үлэһит, аһыныгас, көмүскэс, сиэрдээх үтүө майгылаах киһи. Булт үөрэбэ, булт дьарыга уол оҕо тугунан да солбуллубат үөрэх буолар. Булт арааһа сылы быһа бултанар. Бу ыйга булчуттар ыраах бултуу- алты бараллар. Күндү түүлээби экирэтэллэр, эһэкээннэригэр үөмэллэр, аях туталлар. Оту – маһы алдыатыам суоҕа, наадыарбын эрэ ылыам диэн андаҕар этэллэр. Саха булчута бултаан дьииэ кэргэнин иитэр – аһатар, тангыннарар. Бүгүн биһиэхэ үөрүүлээх күн – Баай Барыылаах байанайбыт күнэ. Үтүөкөн үгэстээх, Сээркээн сэһэннээх, өттүк харалаах Баай Байанай эбүрдэлиибит.

- Оџолор, бу кэмнэргэ биһиги өбүгэлэрбит уонна эр дьоннорбут тыаџа бултуу-алтыы тахсар кэмнэрэ ол иһин Байанай ыйа диэн ааттаабыттар. **Иитээччи:** Билигин биһиги, тыаџа бултуон иннинэ ойуур олоџун төһө билэргитин билиэхпит. Байанай оџолорун туһунан ким элбэх таабырыны таайар эбитий? Сөпкө таайдаххытына хоһоон истиэхпит.
- Экранна дьиикэй кыыллар ойуулар көстөр.**
- Маннайгы таабырыммытын истин: От мас аһылыктаах ойуоккалаан оџонньор баар үһү.**(куобах)**
 - Куобах хаһыс турурый? (2 уочарат)
 - Билигин аны хоһоон истиэххэ (*презентацияџа куобах ойуута көстөр*)

Куобах - Дайаана

Куттас куобах барахсан

Кыра тыастан соһуйан

Онно манна ойуолуур

Оту-маһы одуулуур

Чөрөгөр кулгааџынан

Иһиллэнэ олорор

- Оџолор, куобах хайдах дьиэлээџий? Ким этиэџэй (Куобах хоронно олорор) (Экранна тиин уйатын таһыгар олороро көстөр)
 - Истин иккис таабырыммытын: Түөспэр күннээхпин, сытыы харахтаахпын, мааны кутуруктаахпын диир аар үһү . **(Саһыл)** (экранны саһыл ойуута көстөр)
- Аны Мичийэ хоһоонун истиэххэийн **«Саһыл»**

Албын саһыл күнү быһа

Куобахчааны сырыста

Куттас куобах буута быста

Курун тыаџа куотта.

- Үһүс таабырыммыт маннык: Сир иһигэр сибигинэйэ Мэхээлэ сытар үһү. **(Эһэ)** (Эһэ ойуута экранна көстөр)
- Билигин аны **Дьулус** хоһоонун истиэххэийн **«Эһэ»**

Хагдаң эһэ арџах хастан

Утуйардыы оностор

Тэллэх тардар, аанын бүөлүүр

Буурџа тыаһын иһиллиир.

Арџах иһэ сылһыйан

Хаара уулар , таммалыыр
Аанын бүөтүн быыстарынан
Эһэ тыына бурҕанныыр

- Оҕолор, эһэбит ханна дьиэлээбий? (Эһэ арҕах дьиэлээх) (Экранна эһэ арҕахха сытара көстөр)
- Өссө таабырыннаахпыт, истин: Кутуругунан ооньуур тиит тирэхтээх, сирики сүүрүк баар үһү. Таайыыта **тиинг**. (Тиинг ойуута экранна көстөр)
- Билигин аны Майя хоһоонун истиэххэин

Тиинг

Мин тиит дьиэлээхпин
Тиинг диэн буолабын
Эриэхэнэн эбиэттибин
Тиит туораабын тиниктибин

Тиинг дьиэтэ ханна баарын ким билэрий? (тиинг маска дьиэлээх (экраннын тиинг дьиэтин таһыгар олоро көстөр).

- Бүтэһик таабырыммын таайын эрэ: Туох ойуурга куруук аччык сылдыарый? (**Бөрө**)
- Чэ, эрэ Костя хоһоонун истиэххэин

Бөрө

Манан хаары өрүкүтэн
Буурба тибэр иһиирэр
Ыраах тыаба торсон бөрө
Улуйара иһиллэр.

Ырыа “Куобахчаан”- бары ыллыылар.

Иитээччи Оҕолоор, биһиги тыаба, ойуурга сылдыарбытыгар ханнык быраабылалары тутуһуохтаахпытый?

- Ойуурга бастаан тийээн баран тугу гынаыхтаахпытый? (Сир иччитин аһатыахтаахпыт, көрдөһүөхтээхпит)
- Алааска, тыаба хаһытыр, улаханлык айдаарар сөп дуо? (бобулар).
- Көтөр уйатын көрдөхпүтүнэ тыыппаппыт-алдыаппаппыт.
- Оту – маһы алдыаппакка ордуу сылдыахтаахпыт. Оччого сир – дойдуну иччитэ Аан Алахчын Хотун сөбүлүүр.
- Ити курдук биһиги олорор айылҕабытын харыстыахтаахпыт.
- Билигин биһиги бары булчуттар буолан ылыахпыт. Булчут кырабы харахтаах, эчимнээх илиилээх буолар. Ким саамай сытыы харахтаабын, сымса илиилээбин быһаарыахпыт, билиэхпит.

Ооньуу: “ Ким куобагы табар?” - (сыл бырагы) икки оҕо тахсар.

Оонньуу: Булчуттарбыт өссө балыктыылар эбит. Ким элбэх балык хаптарар диэн оонньууну салгыы оонньоохпут.

- Чэйин эрэ, оҕолор, оонньоубун. Бүгүн биһиги бары Байанай оҕолоро буолуохпут.
- Оҕолоор, былыр – былыр биһиги өбүгэлэрбит булда суох кыайан оморботтор эбит. Араас кыыл тириититтэн ичигэс танас тиктэллэр, көтөр - сүүрэр этин буһаран сииллэр. Ол иһин уһун кыһыннарын ачыктаабакка, тонмокко кыстыылар эбит. Ол бултуур үгэстэрэ билиннэ диэри хаалан эһиги эһээлэргит, аҕаларгыт, убайдаргыт бултуулар. Булчуттар кыыллары наадыдахтарына эрэ бултуулар. Кыыл тириитинэн тигиллибит танас ичигэс буолар. Туох тириитинэн тигиллибитин таайыҥ. (Кырса, Куобах, Саһыл, Андаатыр, Киис, Тиин тириилэрин көрдөрүү)

Оонньуу: “Ханнык кыыл түүтэ буоларын таай?” остуолга тайах, кырса, саһыл, киис, куобах, андаатыр, киис уруһуйдара сыталлар, оҕо ол түүлэри ханнык кыыл киэнэ буоларын таайыахтаах, сөпкө ууруохтаах. (түүнү ылан кыыл уруһуйун таһыгар уураллар)

- Бүгүн биһиги Байанай оҕолорун туһунан кэпсэтибит. Байанайбыт көрү – нары таптыыр, онон биһиги дуоһуйа оонньоотубут – көрүлээтибит, биһиги аар тайҕабытын, тулалыыр айылҕабытын, кыыллары аһынар, харыстыыр буола улаатаарын! Оччоҕо эрэ көтөр – сүүрэр үксуу туруо, Баай Байанайбыт араас булдунан күндүлүү туруо!
- Оҕолор бүгүн биһиги тугу гынныбыт? (Баай Байанай туһунан биллибит, хоһоон аахтыбыт, оонньоотубут, түүлэри таайдыбыт).
- Бүгүҥнү дьарыкка тугу сөбүлээтигит?